

ישראל-פאראד אין ניו-יאָרק

פֿון אַרדי יאָגודאַע

הײַנאָר, דעם פֿינפטן יוני, האָב איך צום ערשטן מאל באַזוכט דעם „ישראל-פאראד“ אין ניו-יאָרק. דאָרטן זאַמלען זיך צונויף פלערליי ייִדישע גרופעס: סינאַגאָגעס, ייִדישע הילפֿט-אַרגאַניזאַציעס, און אַנדערע מינים ייִדישע אינסטיטוציעס, ווי למשל, „דער נאַציאָנאַלער ייִדיש-טעאַטער - די פֿאַלקסבינע“, צו פאראַדירן לכבוד מדינת-ישראל. וויזט אויס, אַז ס׳רױב פֿון דעם צונויפֿגעזאַמלטן עולם זענען געווען אָדער מאָדערנע אַרטאָדאָקסן, אָדער געוועזענע ישראלים, די אַזוי גערופֿענע „יורדים“, ווייל מע האָט דאָרטן געהערט עברית אויף יעדן שריט און טריט. אַ פֿאַרשפּרייטע סצענע איז געווען צו הערן ווי טאַטע-מאַמעס רעדן העברעיִש מיט זייערע קינדער, און די קינדער ענטפֿערן זיי אויף ענגליש. פֿאַרשטייט זיך, אַז פֿון אַזאַ סצענע איז ניטאָ וואָס צו חידושן זיך, זי איז זייער אַ טיפּישע דערשנינונג צווישן די אימי-גראַנטן, און ישראלים אין אַמעריקע זענען ניט קיין אויסנאַם.

Credit: Arkadiy Yagudaev

כלל-ישראל. עס זענען דאָ פֿאַרשידענע געזעלשאַפֿטלעכע אינסטיטוציעס, וואָס אַרגאַניזירן אַקטיוויטעטן און אונטער-נעמונגען פֿאַר זיי. נעמט, למשל, די אַרגאַניזאַציע: „דור חדש“ (אַ נײַער דור). הגם זי דעפּינירט זיך ווי „אַ בריק צווישן די ישראלדיקע און אַמעריקאַנער ייִדן“, דאַכט זיך מיר, אַז ס׳איז מער פּינקטלעך אַנצורופֿן זיי אַ בריק צווישן דעם ערשטן דור ישראלדיקע אימיגראַנטן צום צווייטן.

בײַ דעם וועבזײַטל פֿון אַן אַנדער אַקטיוויטעט וואָס „דור חדש“ אַרגאַניזירט פֿאַר די ישראלדיקע (בשותפות מיטן 92Y), וואָס הייסט „איזראַעלינעס“ לייענט מען: „אַן אַנקעטע באַווייזט, אַז נאָר 36% פֿון ישראלדיקע קינדער וואָס ווערן אויסגעהאַדעוועט אין ניו-יאָרק, זענען פֿליסיק אין העברעיִש“. און פֿאַרקערט, פֿאַר 88.3% פֿון די עלטערן איז זייער וויכטיק אַז זייער קינד זאָל קענען פֿליסיק עברית. זיי

זענען מודה, אַז די אַנקעטע איז ניט קיין וויסנשאַפֿטלעכע אויספֿאַרשונג. לויט אַ וויסנשאַפֿטלעכער פֿאַרשונג בנוגע „שפּראַך-אַסימילאַציע הענט צו טאַג“, איז דער מצב פֿון העברעיִש גאָר ניט שלעכט, אין פֿאַרגלעך מיט אַנדערע שפּראַכן פֿון אימיגראַנטן (צום בײַשפּיל, עס רעדן נאָר ענגליש אין דער היים 70% קינדער פֿון פֿיליפינער אימיגראַנטן און 40% פֿון אינדיע!). אַזוי אַז עברית, צום גליק, געפֿינט זיך אין אַ נישקשהדיקן צושטאַנד.

(מערעץ-פֿאַרטיי) - די פֿאַראייניקטע שטאַטן“, „דער נײַער ייִדישער פֿאַנד“ (NIF) און אַ סך פֿאַרשוינען פֿון „דזשיי-סטריט“ (ניט אַפֿיציעל, ווייל די אָר-גאַניזאַטאָרן פֿונעם פֿאַראַד האַלטן זיי ווי „פֿאַליטיש“ געשטימט).

צוריק צו די אַמעריקאַנער ישראלים. עס רעדט זיך מער וועגן באַזונדערע סעקולערע ישראלדיקע קהילות, צומאָל אַפֿילו אַפּגעפֿרעמדטע פֿון דער ייִדישער אַמעריקאַנער סביבה, ווי וועגן אַ „נאַטירלעכער“ צונויפֿשמעלצונג פֿון

הגם מע וואָלט געקענט דערוואַרטן, אַז עס גייט דאָ אַ רייד וועגן אַן אונ-טערנעמונג פֿון דעם ייִדישן רעכטן לאַ-גער (מײַן אַמעריקאַנער-ישראלדיקע פֿרוי זאָגט, אַז היסטאָריש איז בכלל ניט געווען אַזוי). האָט זיך אינעם פֿאַראַד אויך באַטייליקט אַ גרופע ליבעראַלע ציוניסטן, אַזעלכע אַרגאַניזאַציעס ווי „אַמעריקאַנער פֿאַר שלום-איצט“, „רבנים פֿאַר מענטשן-רעכט“, „מרצ

יידישע מאָזאָיק

ווי דער רבי איז געראטעוועט געוואָרן

יידישער פֿיגור. די נאַציסטן האָבן דע-מאָלט געהאַפֿט, אַז זיי וועלן קענען אונטערהאַלטן באַציונגען מיט די פֿאַר-אייניקטע שטאַטן. און די אַמעריקאַנער אַדמיניסטראַציע האָט געוואָלט זיך אויספֿענען פֿאַר די יידן, בפרט אין דעם אַנטיסעמיטישן קלימאַט פֿון יענער צייט. פֿון לעטלאַנד איז דער רבי אין

מאַרץ 1940 אָנגעקומען קיין ניו־יאָרק און פֿאַרלייגט דאָרטן דעם יסוד פֿאַר דער ווייטערדיקער אַנטוויקלונג פֿון דער ליובאַוויטשער באַוועגונג. דעם סך־הכל פֿונעם ערשטן יאָר פֿון דעם רבינס לעבן אין אַמעריקע האָט אין „פֿאַרווערטס“ אונטערגעצויגן חיים־אַבֿרהם הורוויץ, וואָס פֿלעגט אונטערשרייבן זינע אַרטיקלען מיטן פּסעוודאָנים ח. וויטאַל. אַ דערפֿאַרענער זשורנאַליסט, האָט ער זיך באַ-שעפֿטיקט מיט דער דאָזיקער מלאַכה אין בולגאַריע, שוועדן און פּוילן; געווען זינט 1937 אַ קאַרעספּאַנדענט פֿון „פֿאַר-ווערטס“ אין וואַרשע. אין יאָר 1941 איז ער אָנגעקומען קיין אַמעריקע און גלייך געוואָרן אַן אינעווייניקסטער מיטאַרבעטער פֿון דער צייטונג.

אין זיין אַרטיקל „דער ליובאַוויטשער רבי פֿירט אַ גרויסע ישיבֿה אין ברוקלין“ („פֿאַרווערטס“, דעם 15טן יוני 1941), האָט ח. וויטאַל באַשריבן, דער עיקר, די ישיבֿה, וואָס דער רבי האָט געעפֿנט אין ניו־יאָרק. „שוין אַ פֿיר חדשים ווי דער גמראַניגן הערט זיך פֿון 770 איסטערן פֿאַרקוויי, ברוקלין. דער זעלביקער אַלטער גמראַניגן, וועלכער באַגלייט דעם רבין און זיין ישיבֿה אויף אַלע זייערע וואַנדערונגען.“

דרך־אגבֿ:

לייענט אין „פֿאַרווערטס“ וועגן די ליובאַוויטשער רביים:

<http://yiddish.forward.com/node/3629>

<http://yiddish.forward.com/node/3553>

באַשעפֿטיקט אין „אַבווער“ מיט עקאָנאָמישן שפּיאַנאַזש. דער שעף פֿון „אַבווער“, אַדמיראַל קאַנאַריס, האָט געהאַלטן פֿון אים און אויסגעפּוועלט ביי היטלערן אַ דערלויבעניש צו האַלטן אַ „מישלינג“ אין זיין דינסט. אין 1943

„דער חבֿ"ד רבי און דער דייטשישער אַפֿיציר“

האָט בלאַך וואָלונטירט צו דינען אויפֿן מיזרח־פֿראַנגט און האָט עפּעס אַ צייט קאַמאַנדעוועט דאָרטן מיט אַ פּאַלק (רעגֿימענט). אָבער, סוף־כל־סוף, האָט מען אים, ווי אַ האַלבן יז, ניט געוואָלט מער טאָלערירן אין דער אַרמיי. שפּעטער איז ער ווידער געווען אויפֿן פֿראַנגט און איז אומגעקומען עטלעכע וואָכן פֿאַר דער מפּלה פֿון דייטשלאַנד. אין 1939 האָט ערנסט בלאַך גע-האַלפֿן דעם רבי, ווייל - ווי אַן אַפֿיציר - האָט ער באַקומען אַזאַ באַפֿעל פֿון קאַנאַריסן. די גאַנצע געשיכטע האָט אָפּגעשפּילט די באַמזונגען פֿון צוויי צדדים - דעם דייטשישן און דעם אַמעריקאַנער - צו „פֿאַרדינען“ עפּעס פּאַליטיש פֿון העלפֿן דער אָנגעזענער

אַנהייב מיט האָט דער ערשטער קאַנאַל פֿון דער ישראליקער טעלע-וויזיע געוויזן אַ נייעם דאָקומענטאַלן פֿילם, וואָס הייסט „דער חבֿ"ד רבי און דער דייטשישער אַפֿיציר“. דער פֿילם דערציילט ווי אַזוי הרבֿ יוסף־יצחק שניאורסאָן, דער זעקס-טער ליובאַוויטשער רבי, האָט זיך אַרויסגעריסן פֿון פּוילן אין יאָר 1939, ווען דאָס לאַנד איז שוין געווען פֿאַרכאַפט דורך די דייטשן. דער סיפור־המעשה גופּא איז ניט קיין נייער. ער איז שוין באַקאַנט פֿון אַ צאָל פּובֿ-ליקאַציעס. אָבער פֿאַר אַ סך ישראליים איז עס בלייבֿן געווען אַן אַנטפּלעקנדיקע געשיכטע.

אין די ערשטע טעג פֿון דער אָקופּאַציע האָט זיך דער ליובאַוויטשער רבי אויסבאַ-האַלטן אין וואַרשע. אָבער לאַנג האָט עס ניט געדויערט, ווייל די דייטשישע מיליטערישע אויס-שפּיר־דינסט „אַבווער“ האָט אים גע-פֿונען. אָבער זי האָט עס געטאַן, כדי דערמעגלעכן דעם רבינס אויסוואַג דערונג קיין לעטלאַנד, בפרט נאָך, אַז ער האָט געהאַט אַ לעטישן פּאַס. מיט דער גאַנצער אָפּעראַציע האָט אָנגעפֿירט אַן אַפֿיציר פֿון „אַבווער“ מיטן נאָמען ערנסט בלאַך.

בלאַך, דעמאָלט אַ מאַיאָר, איז געווען פֿון אַ געמישטער אָפּשטאַמונג (אַ „מישלינג“, לויט דער נאַציסטישער טערמינאָלאָגיע): זיין פֿאָטער איז געווען אַ ייד און די מוטער - אַ קריסטלעכע דייטשקע. אַ וועטעראַן פֿון דער ערש-טער וועלט־מלחמה, האָט ער זיך

דער ערשטער כשרער טעלעפאן

עס האָט געלוינט צו אינוועסטירן געלט און מי, כדי צופאסן טעלעפאָנען צו די באַדערפֿענישן פֿון אַזעלכע קליענטן. אַ פֿאַר חרדישע איבערזעצער האָבן אין משך פֿון פֿיר חדשים געגרייט דעם ״ידישן נוסח פֿאַר דער קאַמפּאַניע ״עקסעל טעלעקאָם״ (״אַקסל טלקום״). אינטערעסאַנט, אַז פֿאַר screen האָבן זיי באַשלאָסן צו נוצן ניט דאָס וואָרט ״עקראַן״, נאָר ״שירם״ (״שירמע״), וואָס באַטייט אין ״ידיש, בדרך־כלל, אַן אַב־דער מין screen - אַ מין ווענטל, ווי אַ שטייגער, אין דער פֿראַזע: ״די שיר־מע האָט אָפּגעטיילט אַ ווינקל אין דעם צימער״.

פֿריער האָבן די טעלעקאָמוניקאַציע־קאַמפּאַניעס אויך געהאַט אין זינען די ספּעציפֿישקייט פֿון דעם חרדישן עולם. פֿאַר אַזעלכע קונים האָט מען פֿאַרגעלייגט טעלעפֿאָנען אַן ״פֿאַרפֿירערישע״ זאַכן, וואָס האָט געמיינט, למשל, צו בלאַקירן די פֿונקציעס פֿון אַ פֿרייען צוטריט צו אינטערנעץ און צו בליצבריוו. אָבער קיין איין קאַמפּאַניע האָט ניט באַזאָרגט די טעלעפֿאָנען מיט ״ידיש״. דער נײַער טעלעפֿאָן - דער, וואָס האָט ״ידיש ווי די שפּראַך פֿונעם מעניו - איז אויך מיט באַגרענעצטע פֿונקציעס.

טעלעקאָמוניקאַציע בײַט דעם שטייגער־לעבן פֿון אַלע מענטשן, אַרײַב גערעכנט אויך אַזעלכע רעליגיעזע גרו־פעס, וואָס האַלטן זיך אָפּגעזונדערט פֿון דעם געזעלשאַפֿטלעכן הויפטשטראָם. ס׳איז גוט באַוואָוסט, למשל, ווי די אַמײ־שעס היטן זייער איזאָלירטקייט. זינט 1910 דערלאָזן זיי ניט קיין טעלעפֿאָן־ליניעס אין זייערע הייזער - טאַקע כדי אויסמײַדן דירעקטע פֿאַרבינדונגען מיט דער וועלט. טעלעפֿאָנען (בײַ שכנים צי אין אַ בודע) האָבן זיי אָבער יאָ גענוצט, ווען דאָס איז געווען נייטיק. היינט, אין דער תקופֿה פֿון מאָבילע טעלעפֿאָנען, האָט די מאַדערנע טעכנאָלאָגיע זיך אַרײַנגעריסן אין זייער לעבן.

די ״ידישע אולטראַ־אַרטאָדאָקסישע וועלט נוצט טעלעפֿאָנען, אָבער וויל מע זאָל זיי צופּאַסן צו זייערע פֿאַדערונגען. לעצטנס, האָבן די חרדים באַקומען אַ מתנה - אין ישראל קען מען איצט נוצן אַ ״סמאַרטֿפֿאָן״, וואָס האָט אַ מעניו אויף ״ידיש. און די קלונג־ניגונים זײַנע אויך ניט קיין ווילד־פֿרעמדע, נאָר פֿון דעם סקאַרבאָון חסידישן מוזיק־רעפּערטואַר. דעם ישראלידיקן מאַרק פֿון ״ידיש־רעדנדיקע חרדים שאַצט מען אָפּ ווי 350-400 טויזנט נפֿשות. אַזוי אַז

ער האָט אַפֿילו ניט קיין פֿאַטאָגראַפֿישן אַפּאַראַט, שוין אָפּגעשמועסט פֿון ניט האָבן קיין צוטריט צום אינטערנעץ. נאָך מער: מע האָט אים געמאַכט אַזוי, אַז קיינער זאָל, בשום־אופֿן, ניט קענען מאַדיפֿיצירן דעם טעלעפֿאָן אַזוי, אַז ער זאָל קאָנען אַרבעטן מיט אינטערנעץ. און נאָך איין זאַך: טאַמער עמעצער וועט האָבן די העזע צו דברן פֿון אַזאַ טעלעפֿאָן אום שבת, וועט יעדע מינוט אָפּקאַסטן אַרום 3 דאָלאַר.

אַ ייִדיש־קלוב אין ישיבֿה־אוניווערסיטעט

אייתי האָט ניט לאַנג צוריק פֿאַר־טיידיקט זײַן דאָקטאָר־דיסערטאַציע. די פֿאַרשונג, וואָס ער האָט געמאַכט אין דעם נײַ־יאַרקער ״ידישן טעאַַ־לאַגישן סעמינאַר, איז פֿאַרבונדן מיט דער ״ידישער מאַדערניסטישער ליטע־ראַרישער גרופּע ״אין זיך״. איצט אַר־בעט ער ווי דער לעקטאָר פֿון ״ידיש אין ישיבֿה־אוניווערסיטעט.

צו באַקענען זיך מיט זיי - זען:
<http://www.youtube.com/watch?v=ZPYoBNVI2B0>

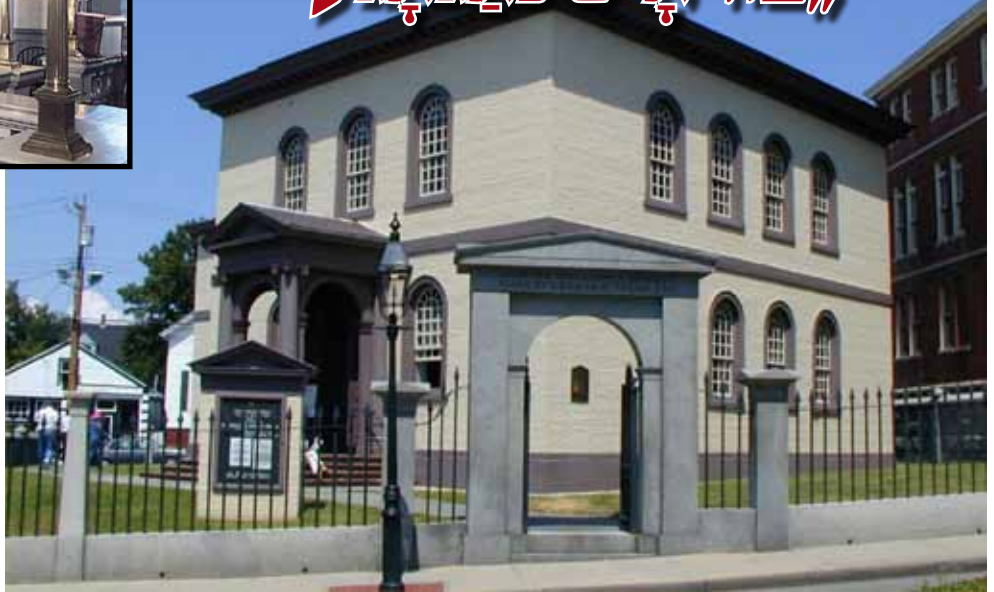
פֿעלער און אייתי בנימין זוטראַ. שאָול איז אַ גראַדויר־סטודענט, וואָס וויל אויספֿאַרשן אין זײַן קומענ־דיקער דיסערטאַציע דעם מצבֿ פֿון ״ידיש מיט אַ יאַרהונדערט צוריק. קודם־כל, אינטערעסירט אים דער אונ־טערשייד אין דער באַצײַונג צו ״ידיש צווישן די אַרטאָדאָקסישע און נײַט־אַר־טאַדאָקסישע ״ידן. שאָול איז אויך אַ מענטש מיט זשורנאַליסטישע כּישרונות. שוין אַ צאָל יאָרן איז ער טעטיק אין דער סטודענטישער פרעסע.

די פֿילאָסאָפֿיע פֿון ״תורה ומדע״ (תורה און וועלטלעכע וויסנשאַפֿט) שאַפֿט דעם יסוד פֿון דער מאַדערנער ״ידישער אַרטאָדאָקסיע. לויט דער דאָ־זיקער שיטה איז אויפֿגעבויט דער נײַ־יאַרקער ישיבֿה־אוניווערסיטעט, וווּ מע קאַמבינירט די צוויי וועלטן - די פֿרומע און די וועלטלעכע. אין דעם דאָזיקן מיטלפונקט האָט זיך לעצטנס באַווײַזן אַ ״ידיש־קלוב, וואָס ווערט אָנגעפֿירט דורך צוויי ענטוויאַסטן פֿון דער ״ידישער שפּראַך און קולטור: שאָול סײַדלער־

א קאפיטל יידישע געשיכטע אין אמעריקע

די שיל אין ניופארט „טוראָסינאָגאַגע“

איז אויסגעבראָכן, האָבן די יידן ניט געוואָלט בלויזן מיט די ענגלענדער. האָבן זיי פֿאַרשלאָסן די שיל און אַוועק פֿון דער שטאָט. די ענגלענדער האָבן גענוצט די „טוראָסינאָגאַגע“ ווי אַ שפּי-טאָל פֿאַר זייערע פֿאַרווונדעטע. ווען די רעוואָלוציע האָט זיך געענדיקט, זענען אַ סך יידן צוריקגעקומען קיין ניופֿארט און ווידער געעפֿנט די שיל. נאָך דעם ווי וואָ-שינגטאָן איז אויסגעוויילט געוואָרן פֿאַרן פרעזידענט, האָבן די יידן אים געשיקט אַ באַגריסונג-בריוו און אים באַדאַנקט פֿאַר די פֿרעיהייט און גלייכבאַרעכטיקונג, וואָס זיי האָבן באַקומען אין דער פֿרײער און זעלבשטענדיקער אמעריקע. וואָ-שינגטאָן האָט זיי געענטפֿערט מיט אַ בריוו, אין וועלכן ער האָט באַדאַנקט די יידן פֿאַר די גוטע ווונטשן און זיי געזאָגט, אַז אין דער פֿרײער אמעריקע איז ניטאָ קיין פֿלאַץ פֿאַר קיין פֿאַראַרטיילן. וואָ-שינגטאָנס בריוו איז איינער פֿון די היסטאָרישע דאָקומענטן פֿון אמעריקע.

די „טוראָסינאָגאַגע“ איז געווען די איינציקע געבנידע וואָס איז געבליבן גאַנץ אין ניופֿארט נאָך דער רעוואָלוציע-מלחמה. ווען וואָשינגטאָן איז אַהין געקומען צוגאַסט, האָט מען דעם קבלת-פנים פֿאַר אים אַנגעאַרדנט אין דער „טוראָסינאָגאַגע“.

די אמעריקאַנער רעגירונג האָט דערקלערט די „טוראָסינאָגאַגע“ ווי אַ נאַציאָנאַלן היסטאָרישן מאָנומענט פֿור-נעם אמעריקאַנער פֿאַלק. די אמעריקאַ-נער יידן זענען זייער שטאַלץ דערמיט.

פֿלעגן פֿירן סחורות אין פֿאַרשיידענע לענדער פֿון דער וועלט. עס זענען אויך צווישן זיי געווען גוטע אַרבעטער און געלערנטע מענטשן.

די יידן אין ניופֿארט האָבן געהאַט די זעלביקע פֿרעיהייטן ווי אַנדערע מענטשן. זיי האָבן אויפֿגעבויט די שיל און איר אַ נאָמען געגעבן „טוראָ-סינאָגאַגע“, נאָכן חזן פֿון דער שיל, וואָס זען נאָמען איז געווען איינציק טוראָ. דער חזן האָט געהאַט עטלעכע זין, וויכטיקע און גוטע מענטשן. האָט מען אין ניופֿארט אויך אָנגערופֿן אַ גאַס און אַ פֿאַרק אויף זייער נאָמען - „טוראָ-סטריט“ און „טוראָ-פֿאַרק“, אָפּצוגעבן כבוד און פֿאַראייביקן זייער נאָמען.

אין דער שיל פֿלעגן די ניופֿארטער יידן ניט נאָר דאַווענען. דאָרטן האָבן זיי אויך געהאַט אַ שול פֿאַר זייערע קינדער, און קלאַסן פֿאַר דערוואַקסענע, ווי אויך אַ פֿלאַץ צו באַקן מצות. די מאַשין צו מאַכן מצות שטייט נאָך איצט אין דער סינאָגאַגע. ווען די אמעריקאַנער רעוואָלוציע

אין ניופֿארט, ראָוד אַנלענדה, געפֿינט זיך די עלטסטע שיל אין אמעריקע, די „טוראָסינאָגאַגע“. זי איז געגרינדעט גע-וואָרן אין יאָר 1763. אמת, עס זענען דאָ אין אמעריקע עלטערע שילן ווי די „טוראָסינאָגאַגע“, אָבער קיין איינע פֿון זיי האָט ניט אָנגעהאַלטן די זעלביקע גע-ביידע די אַלע יאָרן פֿון זייער עקזיסטענץ. די „טוראָסינאָגאַגע“ איז זייער אַ שיינע. אינעווייניק - געשניצטע, ווייכע זיץ-פלעצער, בענק, בימה און אַרום-קודש. אין דער שיל איז דאָ אַ באַלקאָן פֿאַר פֿרויען. גרויסע, קרישטאָלענע קאַנדעלאַבערס הענגען אַראָפּ פֿון דער סטעליע, ווי מיט כמעט 250 יאָר צוריק. די פֿענצטער זענען האַלב-קנילעכדיקע מיט אַ סך קליינע שויבן, ווי אין געבעט-הינזער אין די קאָלאָניאַלע צייטן.

די יידן האָבן זיך באַזעצט אין ניו-פֿארט זייער פֿרי. אַ סך פֿון זיי זענען פֿרײער געווען מאַראַנען און אין אמע-ריקע זענען זיי צוריק געוואָרן יידן. זיי האָבן אין ניופֿארט אויפֿגעבויט פֿאַבריקן. זיי האָבן אויך געהאַט אַ סך שיפֿן, וואָס

פֿאַר קליין און גרויס

ווידיאָ אַרעאָרעציווילט פֿון באָריס סאַנדלער

האַשינקע און באַשינקע

איז זאָט, גלוסט זיך שלאָפֿן. האָט זי זיך געלייגט שלאָפֿן.

אויפֿן אַנדערן טאָג איז באַשינקע אויפֿגעשטאַנען און ווינטער געגאַנגען, און געוויינט. פֿלוצעם זעט זי אַ קליין שטיבעלע, גייט זי אַרײַן אין שטיבעלע, און אין שטיבעלע האָט געוויינט אַן אַלטע באַביצקע. פֿרעגט די באַביצקע: „וואָס וויינסטו, מיידעלע?“ - זאָגט באַשינקע: „אַזוי און אַזוי, מײַן שוועסטער האָט מיך אַרויסגעטריבן.“ - „פֿאַר וואָס האָט די שוועסטער דיך אַרויסגעטריבן?“ דער- ציילט איר באַשינקע די גאַנצע מעשה: „מײַן שוועסטער איז קלוג, און איך בין אַ נאַר, אָבער בײַ דער מאַמען זײַנען מיר בײַדע גלײַך. האָט עס די שוועסטער ניט געקאָנט פֿאַרטראָגן...“

„אַזוי גאַר?“ - האָט זיך געוונדערט די אַלטע באַביצקע, - „גוט, וועל איך מאַכן, אַז דײַן שוועסטער וועט דיך שוין לײַב האָבן. וואַרט, כױועל דיר געבן גוטע זאַכן!“ האָט די באַביצקע פֿאַרשפּרייט אַ לײַלעך און אָנגעשאַטן אַלערליי גוטע זאַכן: צוקערקעס, קאַנפֿעקטן, פֿון גאַלד און פֿון זילבער, מיט אַ בריליאַנט פֿון אויבן. דערנאָך האָט זי די אַלע גוטע זאַכן פֿאַרבונדן אינעם לײַלעך און געזאָגט: „נאַ, טראָג דאָס אַהיים!“

האַט באַשינקע גענומען די אַלע גוטע זאַכן און איז אַוועק אַהיים. קומט זי צו דער טיר און זאָגט: „מאַמע, עפֿן מיר!“ שווינגט מען דאָרט. האָט באַשינקע פֿאַרשטאַנען, אַז די מאַמע איז ניטאָ. זאָגט זי: „האַשינקע, שוועסטער, עפֿן מיר די טיר!“ הערט זי: „אַוועק פֿון דאַנען, נאַרישע מויד, אַניט באַקומסטו מיטן בעזעם אין קאַפּ, וועסטו אין גאַנצן משוגע ווערן!“ האָט באַשינקע געזען, אַז די שוועסטער וויל ניט עפֿענען, האָט זי געטאַן אַ געשרײַ: „האַשינקע, איך טראָג פֿאַר דיר גוטע זאַכן, עפֿן די מיר!“

ווי האַשינקע האָט דאָס דערהערט, האָט זי גלײַך געעפֿנט די טיר און אַרײַנגעלאָזט באַשינקען אין שטוב. און ווי נאָר זי האָט צעבונדן דעם לײַלעך, האָט איר אַ פֿינקל געטאַן אין די אויגן (סוף אויף זײַט 6)

ווידער. דערזעט זי אַ ציג שטייט אויפֿן וועג. בלייבט זי אויך שטיין. פֿרעגט זי די ציג: „וואָס וויינסטו?“ ענטפֿערט באַשינקע: „אַזוי און אַזוי, מײַן שוועסטער האָט מיך אַרויסגעטריבן.“ זאָגט די ציג צו איר: „נעם, מעלק מיך אויס, וועט זײַן דיר אַ קווערטעלע מילך און מיר וועט זײַן גרינגער.“ האָט זי געפֿאַלגט די ציג. גייט באַשינקע ווינטער מיט אַ מעסטע- לע עפעלעך און אַ קווערטעלע מילך. גייט באַשינקע ווינטער און וויינט ווידער. דערזעט זי אַ דייזשקע מיט מעל שטייט אויפֿן וועג. בלייבט באַשינקע אויך שטיין. פֿרעגט זי די דייזשקע: „וואָס וויינסטו?“ ענטפֿערט באַשינקע: „אַזוי און אַזוי, מײַן שוועסטער האָט מיך אַרויסגעטריבן.“ זאָגט די דייזשקע צו איר: „נעם, קנעט מיך אויס און באַק מיך אויס, וועט זײַן דיר אַ לעבל ברויט צו עסן, און מיר וועט זײַן גרינגער.“ האָט זי געפֿאַלגט די דייזשקע. זיך אָנגעוויינט און זיך אָנגעאַרבעט, איז געקומען די צייט צו עסן. האָט באַשינקע אָפּגעבראַכן אַ שטיקל ברויט, פֿאַרטרונקען עס מיט מילך און פֿאַרביסן מיט אַן עפל. אַז מען

אַ מאַמע האָט געהאַט צוויי טעכ- טער - אַ קלוגע און אַ נאַרישע. די קלוגע האָט זי גערופֿן האַשינקע, און די נאַרישע - באַשינקע. נו, אַ מאַמע, זײַנען בײַ איר די קינדער גלײַך. די קלוגע טאַכטער, האַשינקע, האָט אָבער ניט געקאָנט פֿאַרטראָגן, אַז די מאַמע מאַכט ניט צווישן זיי קיין אונטערשייד. באַשינקע איז דאָך אַ נאַרישע, קומט איר ווייניקער ליבע. איין מאָל, ווען די מאַמע איז ניט געווען אין דער היים, האָט האַשינקע אַרויסגעטריבן באַשינקע פֿון שטוב. איז באַשינקע אַוועקגעגאַנגען. גייט זי און וויינט, און קלאָגט זיך אויף איר ביטער מזל. דערזעט זי אַן עפלבוים שטייט אויפֿן וועג. בלייבט זי אויך שטיין. פֿרעגט זי דער בוים: „וואָס וויינסטו?“ ענטפֿערט באַשינקע: „מײַן שוועסטער האָט מיך אַרויסגעטריבן.“ זאָגט דער בוים צו איר: „נעם, קלאַפּ מיר אָפּ די עפל, וועסטו האָבן וואָס צו עסן אין וועג, און מיר וועט זײַן גרינגער צו שטיין.“ האָט זי געפֿאַלגט דעם עפלבוים. גייט באַשינקע ווינטער און וויינט

פרישטיק

פֿון לױנער מױקאָ

אין דרויסן אויף דער גאס איז גע-
ווען אַ גוואַלדיקער רעש פֿון אַ קאַנווי
משאַ-אויטאָס, טאַנקען און סאַלדאַטן,
וואָס זינגען געפֿאַרן צו דער נאַענטער
מיליטערישער הויפט־קוואַרטיר. אָבער
צוליב די דיקע ווענט און די פֿעסט־
פֿאַריגלטע פֿענצטער, האָט מען אינע-
ווייניק דעם רעש קוים געהערט. אַסאַמאַ
איז געשלאַפֿן רויק אין זיין בעט, מיטן
קאָפּ אינגערגראַבן אין אַ גרויסן, פּוּכיקן
קישן. ער וואָלט אַזוי געבליבן ליגן נאָך
עטלעכע שעה, ווען נישט דער ריח
פֿון שטאַרקער קאַווע, וואָס האָט אים
געקיצלט אין די נאָזלעכער. מיט בין
לאַדען איז שוין געווען אונטן, געשטעלט
דעם טשניק און צוגעגרייט אַ געוונטן
פֿרישטיק פֿאַר די בני־בית.
„אַסאַמאַ! שטיי שוין אויף!“ האָט זי

געשרייען. „כאַלעד דאַרף גיין איינקויפֿן,
דאַרפֿסטו אים זאַגן וואָס ער זאָל ברענ-
גען פֿון מאַרק.“

„אוי, נאַדזשוואַ, ס'איז פֿרישטיק...“,
האָט ער שטיל געמורמלט. „דער איינ-
ציקער פֿרייער טאַג...“

אין עסצימער איז די גאַנצע משפּחה
שוין געזעסן ביים טיש. נאַדזשוואַ האָט
דערלאַנגט כאַלעדן די ערשטע פרע-
זשעניצע, ווייל ער האָט געדאַרפֿט אַנט-
לויפֿן.

„עס, עס, יינגעלע מיינס!“ האָט זי
אַ ביסל אָפּגעלאַכט פֿון אים. כאַלעד
איז שוין געווען אַ התנ־בּחור פֿון עט-
לעכע און צוואַנציק און ס'האָט אים
פֿאַרדראַסן, ווען מע האָט אים אַזוי
גערופֿן.

ווען אַסאַמאַ איז אַרזינגעקומען,
האָבן די קינדער און קרובֿים געמאַכט
פֿאַר אים אַ פּלאַץ און געוואַרט צו
הערן עפעס אַ וויכטיק וואַרט. ספּעציעל
אין אַ טאַג ווי היינט, ווען דער טאַטע
האָט אַזאַ הייליקן שמייכל אויף די ליפֿן.

„געלויבט צו גאַט!“ האָט אַסאַמאַ
אויסגערופֿן און אויפֿגעהויבן די הענט.
נאָך אַ זופּ קאַווע האָט ער ווייטער
גערעדט: „אַזאַ געשמאַקע קאַווע, פֿון
וואַנען קומט עס צו אונדו, נאַדזשוואַ?“
„ס'איז אַ נייער סאַרט, ס'הייסט
'סטאַרבאַקס'.“

„אַ מדיה!“ אַסאַמאַ האָט אויס-
געטרונקען דאָס ערשטע טעפל און זיך
אַנגעגאַסן אַ צווייטס.

אין קיך און אין עסצימער איז די
לופֿט שוין געוואָרן הייס. דער לייב
וועכטער, אַכמעד, וואָס איז געזעסן מיט
אַ מאַשיניקס ביי דער טיר, איז אויפֿגע-
שטאַנען און האָט אויפֿגעפֿנט אַ פֿענצ-
טער. מיט דער פֿרישער לופֿט איז גלייך
אַרזינגעקומען דער רעש פֿון דרויסן.

„עפעס טוט זיך דאָ“, האָט אַכמעד
געזאָגט צו זיך.

„פֿאַרמאַך דאָס פֿענצטער, אַכמעד“,
האָט נאַדזשוואַ געזאָגט. „איך הער
נישט וואָס אַסאַמאַ דערציילט.“
(סוף אויף זייט 7)

האַשינקע און באַשינקע

(סוף פֿון זייט 5)

פֿון גאַלד און זילבער, און פֿון דעם
בריליאַנט פֿון אויבן. „אַזי, אַזי, וואָס פֿאַר
אַ טייערע זאַכן!“ - זאָגט האַשינקע, -
„אַוווּ האַסטו דאָס גענומען?“

האָט איר באַשינקע דערציילט וועגן
דער באַביצקע, וואָס וויינט אין אַ קליין
שטיבעלע. „אויב אַזוי“ - טראַכט האַ-
שינקע, - „אַז די נאַרישע באַשינקע האָט
געקאַנט ברענגען אַזוי פֿיל גוטע זאַכן,
וועל איה די קלוגע, אַוודאי ברענגען נאָך
מער!“ - און זי אַנטלויפֿט פֿון שטוב.

איז האַשינקע געגאַנגען און געגאַנ-
גען ביז זי האָט דערזען אַ קליין שטי-
בעלע. גייט זי אַרײַן אין שטיבעלע און
וויינט. זיצט דאַרטן אַן אַלטע באַביצקע.
פֿרעגט די באַביצקע: „וואָס וויינסטו,
מיידעלע?“ זאָגט האַשינקע: „איך האָב
אַ שוועסטער, איז זי זייער אַ בייזע. זי

וועגן אַהיים טראַכט זי: „וואָס דאַרף
איך דאָס אַלץ טראַגן אַהיים און זיך
טוילן מיט דער מאַמען. אַ קלוג מיידל
טוט נישט אַזוי!“ און זי האָט צעבונדן
דעם ליילעך. האָבן גענומען שפּרינגען
די זשאַבעס און מייז, און זשוקלעך איר
גלייך אין פנים אַרײַן, און די שלאַנג
האָט איר אַ ביס געטאַן אין אַ פֿוס. „אוי,
ראַטעוועט!“ - האָט האַשינקע געשרייען
פֿאַר שרעק און מורא, אָבער קיינער
האָט זי נישט געהערט.

דערווייז איז אַהיים געקומען די
מאַמע. זי זעט באַשינקען און די אַלע
גוטע זאַכן און פֿרעגט זי: „אַוווּ איז דײַן
שוועסטער האַשינקע?“ ענטפֿערט איר
די טאַכטער: „זי איז אַוועקגעלאַפֿן זוכן
גאַלדענע גליקן!“ אַ גאַנצע וואָך מיט אַ
מאַנטיק האָט די מאַמע מיט באַשינקען
געוואַרט, אָבער האַשינקע איז פֿאַרפֿאַלן
געוואָרן. נישט אומזיסט זאָגט מען, אַז
אויך אַ חכם קאַן זיך באַנאַרישן.

האָט מיך נישט ליב. האָט זי מיך אַרויס-
געטריבן פֿון שטוב איך זאָל איר ברענ-
גען גאַלד און זילבער, מיט צוויי ברי-
ליאַנטן פֿון אויבן. אַנדערש וועט זי מיר
נישט עפֿענען די טיר“. „אַזוי גאַר?“ - האָט
זיך געוונדערט די אַלטע באַביצקע, -
„וועל איך מאַכן, אַז דײַן שוועסטער
וועט דיך שוין ליב האָבן. וואַרט, כּוועל
דיר געבן אַ סך גוטע זאַכן!“

נעמט זי און פֿאַרשפּרייט אַ ליילעך
און האָט איר גענומען געבן גוטע זאַכן:
שלאַנגען מיט זשאַבעס, מייז און זשוקלעך
און נאָך אַזעלכע זאַכן. דערנאָך האָט די
באַביצקע די אַלע גוטע זאַכן פֿאַרבוּנדן
אינעם ליילעך און געזאָגט: „נאַ, טראַג
דאָס אַהיים, אָבער אויפֿן וועג זאָלסטו
דעם ליילעך נישט צעבונדן!“
האָט האַשינקע געכאַפט די אַלע
גוטע זאַכן און איז אַוועקגעלאַפֿן. אויפֿן

פאשקוויל

ד"ר קלאודיא ראָזענצווינג, די איטאַליעניש-ישראָלדיקע קענערין פֿון דער אַלטער ייִדישער ליטעראַטור האָט אַרויסגעגעבן אַ נייַ בוך, וואָס איז כולל צוויי איבערזעצונגען אויף איטאַליעניש פֿון לידער פֿון אליהו בחור (1468-1549). דאָס בוך הייסט *Due canti Yiddish, Rime di un poeta ashkenazi nella Venezia del Cinquecento* - „צוויי לידער אין ייִדיש: גראַמען פֿון אַן אַשכּנזישן דיכטער אין ווענעציע פֿון 16טן יאָרהונדערט“. מע האַלט, אַז צום ערשטן מאַל האָבן זיך די דאָזיקע לידער באַוווּן ווי „פּאַשקווילן“, פֿון איטאַליענישן *pasquinate* - פּלאַקאַטן מיט (בדרך-כלל) סאַטירישע טעקסטן, וואָס מע פֿלעגט אויפֿקלעפּן אויף די ווענט אָדער סטאַטועס. דאָס וואָרט „פּאַשקוויל“ (אָדער „פּאַסקוויל“) האָט זיך באַזעצט אין אַ סך שפּראַכן, בִּפְרֵט סלאַווישע, און דער איצטיקער באַטייט פֿון דעם באַגריף אין ייִדיש פֿאַלט טאַקע צונויף מיטן סלאַווישן באַטייט. עס מיינט אַ שאַרפֿע און געוויינטלעך רחילותדיקע קריטיק פֿון

מיט זיך פֿאַר סינאָנימען, עקוויוואַלענטן פֿונעם ענגלישן וואָרט *lampoon*. אין דער אמתן, זינען דאָס אַ ביסל פֿאַר-שיידענע באַגריפֿן. פּאַמפֿלעט איז מער אַן אַפֿענע, ניט קיין דריידלדיקע, כאַטש אויך שאַרפֿע קריטיק. און אויב מע נוצט אַ פרעפּאָזיציע, איז עס גע-וויינטלעך „קעגן“ און ניט „אויף“. למשל, „אַ פּאַמפֿלעט קעגן דער מלחמה“. דער ייִדישער „פּאַמפֿלעט“ איז ניט דאָס זעלבע וואָס דער ענג-לישער *pamphlet* - מיר האָבן אַן אַנדער וואָרט פֿאַר אַזעלכע דינענקע אויסגאַבעס: „בראַשור“.

אַ מענטשן, אינסטיטוציע, אונטערנעמונג וכ'; היינטיקע פּאַשקווילן טשעפעט מען ניט צו צו קיין וואַנט, נאָר מע דרוקט זיי, בדרך-כלל, אין דער פֿאַרעם פֿון אַן אַרטיקל אין אַ צייטשריפֿט צי אַ בראַשור. דאָס וואָרט ווערט גענוצט מיט דער פרעפּאָזיציע „אויף“. למשל, „אַ פּאַשקוויל אויף ישראָל“. לויט אוריאל ווינניבס „ייִדיש-ענגלישן ווערטערבוך“, באַקומט זיך, אַז „פּאַשקוויל“ און „פּאַמפֿלעט“ שטעלן

פֿאַרביסן

אין אַ סך ענגליש-רעדנדיקע משפּחות נוצט מען דאָס ייִדישע וואָרט „פֿאַרביסן“, אין דעם זין אַז „זי איז אַ פֿאַרביסענע“ אָדער „ער איז אַ פֿאַרביסענער“. מיינען מיינט מען דערמיט אַ מענטשן, וואָס איז אַן עקשן און מע קען אים, אָדער זי, ניט צופֿרידן שטעלן. ביי אַזאַ מענטש איז אַלץ שלעכט, אַלץ ווערט אויפֿגענומען מיט אַ זויערער מינע. דאָס גלאַז איז תמיד

האַלב אויסגעליידיקט און קיין מאַל ניט האַלב אָנגעפֿילט. אָבער „פֿאַרביסן“ באַווייזט זיך אַפֿט מאַל ווי אַן אַדיעקטיוו: „זיי פֿירן אַ פֿאַר-ביסענעם קאַמף קעגן דעם בלוטיקן דיקטאַטאָר“. „ער איז באַקאַנט ווי אַ פֿאַרביסענער אַנטיסעמיט“. אין אַזעלכע פֿאַלן מיינט עס אומפּשרותדי-קייט, עקשנות אָדער פּשוט שינאה.

פֿרישטיק

(סוף פֿון זייט 6)

אַכמעד איז ווידער צוגעגאַנגען צום פֿענצטער. „וואָרט!“ האָט אַסאַמאַ זיך אָנגע-רופֿן און אַרויפֿגעקוקט צו דער סטעליע. „איך הער עפעס“. אַלע אין צימער זינען מיט אַ מאַל אַנטשוויגן געוואָרן, געקוקט אויף דער סטעליע, אויף אַסאַמאַ, איינער אויפֿן צווייטן. פֿון דאָרט, פֿון אויבן האָט זיך קוים געהערט אַ מין זשום. „אַ העליקאָפּטער?“ האָט אַכמעד

זיך געחידושט. „צוויי העליקאָפּטערס“, האָט אַסאַ-מאַ פֿאַרפֿינקטלעכט. די משפּחה איז געבליבן זיצן, פֿאַר-טייעט דעם אָטעם, און דאָס זשומען איז געוואָרן אַלץ העכער און נעענטער. יעדער האָט געמאַכט אַ שטילע תּפֿילה, נאָר מיט די אויגן, קיין קלאַנג איז ניט אַרויס. אָבער אַזוי גיך ווי דאָס זשומען איז העכער געוואָרן, איז ער דערנאָך אויך געוואָרן שטילער. „די העליקאָפּטערס פֿלעיען צו דער הויפּטקוואַרטיר“, האָט אַכמעד דער-